

szellemi élet fejlődéséhez akart simulni, éppen akkor tárja szemünk elé, amikor Ausztriának és hazánknak is a Németbirodalommal való szellemi és kulturális közössége egyre szilárdabb alakot ölt. A híres német egyetemeknek kimagasló állása lebeg a szerzőnek is követendő példaképen szeme előtt és joggal látja a Martini-féle reformokban e példakép utánzására irányuló első kísérletet. A szövegben és a függelékben is bemutatott gazdag forrásanyag a tárgyalt kérdésnek teljesen objektív áttekintését teszi lehetővé. E kérdés anyaga azonban a *Martini-féle tanügyi reformeszmék* egész körét és azok végső sorsát is átfogja és így a szerző műve majdnem inkább tekinthető e reformeszmék, mint a címben jelzett Lipót-féle tanügyi alkotmány történetének. Martini volt annak a mélyen szántó reformeszmének atyja, mely a tanerők nivójának emelésére és ezáltal a tanügynek is tökéletesítésére törekedett, II. Lipótnak csak az az érdeme, hogy tanítója szellemét eddig járatlan ösvényeken követni tudta.

(Pécs.)

Faluhegyi Ferenc.

Az iskolaügynek új «középeurópai» rendszere.

1. K. C. Schneider, a bécsi egyetem ny. rk. tanára, *Mittel-europa als Kulturbegriff* c. munkájának (Wien u. Leipzig, 1916 Orion-Verlag, 76 l.) bevezetésében utal arra, hogy *Natürliche Menschheitsgeschichte* c. könyvecskéje, amelyben szintén felveti egy közép-európai államszövetség eszméjét, Naumann könyvével egy időben jelent meg. Míg azonban ez főleg közgazdasági tényezőkre alapítja tervét, az osztrák szerző a népek szellemi életéből és fejlődésükből indul ki és vonja le következtetéseit. Ezt az eszmét szolgálja előttünk levő munkája is, amelynek ezúttal csak «Egy új párt» c. 7., utolsó fejezetével óhajtunk foglalkozni. Az új párt, melynek hivatása, hogy az átmenetet az új időbe előkészítse, a művelteknek: bölcselőknek, vallásosoknak, művészeknek és tudósoknak pártja; a «nevelésnek a pártja», melyet aktivisztikusnak nevezhetnénk, mivel a szervezésre kiható tevékenysége nem az egyénből, hanem az eszméből indul ki, amelynek érdekében a meglevő erőket egyesíteni igyekszik. Ezt az aktivizmust a népek és az új párt legjobban a nevelés ügyének előbbrevitelével szolgálhatják, aminek érdekében a szerző a következő «legfontosabb» javaslatokat terjeszti elő: 1. «Kidolgozandó egy általánosan érvényes világnézet, amelynek Középeurópa mint művelődési alakulat az alapja és amelyet valamennyi középeurópai kormány elismer.» Az új közművelődési törvények kidolgozását feltételező szintézist egy ember nem végezhetvén el, az új párt kérje Középeurópa jövő kor-

mányától, hogy hívja össze a középeurópai népek gondolkodó elméinek kongresszusát (*eine Tagung aller philosophischen Geister*). Ezt a gyülekezetet, papokkal, művészekkel és tudósokkal kiegészítve, «akadémia» elnevezéssel állandó intézménnyé lehetne avatni. 2. «A különleges tananyagok kidolgozása a jövő nemzedékek, Középeurópa teljes értékű (*vollwertig*) polgárai részére». Ebben az az elv legyen irányadó, hogy a tudomány egyáltalában nem alkalmas az emberek nevelésére, mert az csak a világ okozati tényeivel (*Kausalgeschehen*) foglalkozik, az ifjúságnak pedig egészen másra van szüksége. A jövő tananyagát a historikusok dolgozzák ki, hogy a tanulók betekintést nyerjenek minden tudomány fejlődésébe és saját fejlődésükben visszatükröződjék az emberiség története. Ha így e fogadjuk a bölcselőt általános, a historikust pedig különleges nevelőnek, akkor ennek következményeként a mai egyetemeket a jövőben két intézményre kell bontani: igazi főiskolákra és tudományos intézetekre (*Forschungsanstalten*), amelyek a tanítás alól felszabadulnak. Ez a kettéválasztás mindkét érdekelt félnek csak javára lesz. Ebből következik a 3.: «Az egyetemek továbbra is megmaradnak, de csak a tudományos kutatást szolgálják; mellettük főiskolák állítandók, amelyeken a historikusok által kidolgozott tananyagot ők maguk vagy tanítványaik adják elő és amelyek a fiatal emberiséget nevelik». Ezekben a főiskolákon képezni kell a különböző tantereket. Ezek mellett volnának még képzőiskolák (*Bildungsschulen*), amelyek mindazokat az ismereteket közvetítenék, amelyekre bizonyos korhatárig minden középeurópainak egyformán szüksége van. Ide tartoznának a mai nép-, polgári és középiskolák, de nem társadalmi osztályok, hanem korhatárok szerint tagolva. A képzőiskolák fölé kerülnek a különböző, gazdasági vagy tudományos pályákra előkészítő szakiskolák. Míg azonban a képzőiskolák tanterei csakis a főiskolákból kerülnek ki, a szakiskolák tanterei között hely jut az illető különleges pályák képviselőinek is (orvosok, jogászok, katonák stb.). A szakiskolák között külön hely illeti meg a katonai iskolákat, amelyek a mai kaszárnyák pótlására vannak hivatva. «Katonai kiképzés minden középeurópai részére mellőzhetetlen». Az iskola és az egyetem újjászervezésének következményeként 4.: «Tökeletesítésük szükségességét valamennyi többi gazdasági, kereskedelmi, hivatalos v. egyéb szervezetben». Ezek a változások azonban csak idővel fognak bekövetkezni, amikor a javított nevelés során felsepedül az új nemzedék és az «akadémia» elkészül a jövő közművelődési törvényeivel. Addig is Középeurópa gyakorlati és szellemi tekintetben átmeneti állapotot tüntet fel és «ez a provizorium célszerűen katonai fennhatóság alatt folyik le, mert a katonaságnak legfőbb érdeke, hogy a hadsereget teljes értékű emberek alkossák» s í. t. Ebből (a mester-

ségesen katonai szerkezetű) Középeurópából fog aktivisztikus irányzatánál fogva az a jövő állapot kialakulni, amelynek középpontjában a bölcséleti eszme áll.

2. Az előadottak alapján immár az olvasó maga is megalkothatja véleményét a középeurópai iskolarendszerről. Mi úgy látjuk, hogy ez a valóságnak és költészetnek sajátos keveréke; ismét egyike azoknak a tudós (tudományos?) ábrándoknak, amelyek nem igen törődve a biztos megalapozással, annál bátrabban törnek a magasba. Ezt a vádat és terve fogyatékoságát, nyilván, szerzőnk is sejtette, mert felette ragaszkodik *egy* határozottan reális tényezőhöz, a katonai jelleghez, amit azonban olyan erőszakos módon kapcsol rendszeréhez, hogy annak egész képét valósággal eltorzítja. Egyébként ebben a «rendszerben» is találkozunk régi és új, használható és utopisztikus, kívánatos és képtelen elemekkel. Schneider négy javaslata között az elsőt (általánosan érvényes világnézet) egyéni és nemzeti szempontból teljesen kivihetetlennek tartjuk. Áll ez részben a 2. javaslatról is azzal a hozzáadással, hogy tananyag dolgában az azonos intézeteknek némi közeledése legalább elképzelhető. Egészséges magva van a 3., bár nem új követelésnek, mely az egyetemeknek tudományos hivatását helyezi homloktérbe és a tanerők kiképzését külön főiskoláknak óhajtja fenntartani. Ez utóbbi érintkezik az egységes iskola híveinek egyik követelésével és az egységet legalább a tanerők kiképzésének terén biztosítaná, bár másrészt aggodalmat kelt a tudománynak és tudományos kiképzésnek tervbe vett szigorú elhatárolása. Hogy a szakiskolák tanerői között hely jusson az illető pályák gyakorlati képviselőinek, az szintén egészséges gondolat, amelynek megvalósításával már itt is, ott is találkozunk. A 4. követelmény végre általános természetű s önként következik a háború után beálló erősebb fejlődésből. Vajjon az «új párt», az «akadémia» és a «katonai aktivizmus» valóban oly szükséges előfeltételei-e a jövő eszményi Középeurópának, amint szerzőnk hiszi, ebben mi erősen kételkedünk. Minden jel arra vall, hogy a háború gyötrelmeinek hatása alatt az *egész* emberiségnek elméje, lelke fogékonyabb lett az igazi emberképzés iránt, amelynek útjait sóvárogva kutatja. Az osztrák tudós tervezete azonban nem az, amely a nevelés eszméjének ezt a remélt és hatalmas fejlődését kielégíthetné. Kormányzati, állami és katonai imperativusával pedig merőben ellenkezik azzal a demokratikus irányzattal, mely világszerte diadalmasan megnyilatkozik. K. F.